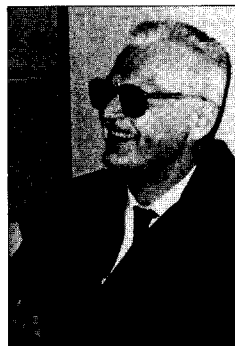

VI. IN MEMORIAM

WITOLD ARMON (1924 — 2002)

9 września 2002 roku zmarł w Toruniu dr Witold Armon, znakomity znawca historii etnologii i szerzej nauk antropologicznych, ceniony bibliotekoznawca i biograf. Absolwent Uniwersytetu Poznańskiego, uczeń profesorów E. Frankowskiego; J. Czekanowskiego i J. Kostrzewskiego, związany z tym Uniwersytetem i etnologią również przez doktorat napisany pod kierunkiem prof. M. Frankowskiej; po studiach pracuje głównie jako bibliotekarz i bibliotekoznawca. Nie stracił jednakże kontaktu z naukami etnologicznymi, wykładał historię etnologii i etnologię powszechną na Uniwersytecie Łódzkim i Uniwersytecie im. Mikołaja Kopernika, prowadził badania i publikował z tego zakresu, także będąc już na emeryturze. Uczestniczył w konferencjach etnologicznych i zjazdach Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, którego członkiem był od roku 1947 i które kilkakrotnie wybierało go do Głównej Komisji Rewizyjnej i Sądu Koleżeńskiego; był również wiceprezesem Toruńskiego Oddziału PTL za prezesury prof. M. Znamierowskiej-Prüfferowej.

Witold Armon urodził się 27 lipca 1924 roku w Kiejdanach na terenie Litwy, w rodzinie inteligenckiej, jako syn Stanisława i Aleksandry z domu Jacuńskiej. Maturę uzyskał w roku 1942 w Gimnazjum nr 6 w Kownie. W czasie okupacji pracował jako robotnik kolejowy, a w roku 1943 został wywieziony na roboty przymusowe do Niemiec. Po wojnie, w roku 1945, przybył do Wielkopolski. W roku szkolnym 1946/1947 był nauczycielem oświaty dorosłych w Pożarowie w powiecie szamotulskim.

Studia Witold Armon podjął w roku 1947. Zapisał się na Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Poznańskiego, na którym studiował etnografię z etnologią u prof. E. Frankowskiego, antropologię u prof. J. Czekanowskiego i prehistorię u prof. J. Kostrzewskiego. W grudniu 1951 roku uzyskał stopień magistra filozofii z zakresu wyżej wymienionych dyscyplin na podstawie pracy *Polscy etnografowie — badacze innych krajów świata i ich dorobek naukowy*, przygotowanej pod kierunkiem prof. E. Frankowskiego. Już w trakcie studiów powierzono mu w Katedrze Etnografii UP kolejno obowiązki asystenta-wolontariusza, subasystenta i młodszego asystenta, z głównym zadaniem opieki nad biblioteką.

Po krótkim okresie pracy w charakterze kierownika działu nauki w Młodzieżowym Domu Kultury w Poznaniu (1951–1952) Witold Armon znajduje w roku 1952 zatrudnienie w Muzeum Archeologicznym, kierowanym przez prof. J. Kostrzewskiego, najpierw jako asystent i następnie jako adiunkt, od roku 1954 kierownik biblioteki muzealnej. W roku 1964 przez kilka miesięcy kierował biblioteką Muzeum Mazurskiego w Olsztynie. We wrześniu 1964 roku otrzymał etat kustosa w Bibliotece Głównej Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, w której pracował do września 1975 roku. Pracę doktorską *Dzieje polskich badań nad Jakutami* napisał pod kierunkiem prof. M. Frankowskiej i w roku 1972 obronił na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

W roku 1975 przeniósł się do Łodzi, gdzie pracował jako adiunkt w Katedrze Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego. Powrócił stamtąd w roku 1976 do Torunia i został zatrudniony w tworzonej wówczas Zakładzie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UMK, przekształconym później w samodzielną Katedrę, prowadzącą studia bibliotekoznawcze. Zakład początkowo mieścił się w ramach Instytutu Filologii Polskiej. W czasie, kiedy Zakład znajdował się w strukturze Instytutu Historii i Archiwistyki, Witold Armon pełnił w nim w latach 1984–1987 funkcję zastępcy dyrektora do spraw bibliotekoznawstwa. W Katedrze Bibliotekoznawstwa UMK Witold Armon pracował do roku 1989, kiedy to przeszedł na emeryturę. Nadal jednak prowadził seminarium magisterskie, w którym w latach 1979–1992 wypromował 66 magistrów. W uznaniu jego zasług dla toruńskiego bibliotekoznawstwa uhonorowany został tomem *Studia ofiarowane twórcom toruńskiego bibliotekoznawstwa dr Zofii Mołodcównie i dr. Witoldowi Armonowi w 75-lecie urodzin*, Acta Universitatis Nicolai Copernici, Bibliologia IV, Toruń 2000 z zamieszczonym w nim artykułem S. Kalembki *Zofia Mołodcówna i Witold Armon — twórcy podstaw Katedry Bibliotekoznawstwa UMK i Bibliografią publikacji dra Witolda Armona* opracowaną przez E. Jaroszewską.

Witold Armon był wybitnym bibliologiem i biografem. Od roku 1961 współpracował z Polskim Słownikiem Biograficznym i opublikował w nim około 30 biogramów. Ogłaszał biogramy także w innych wydawnictwach, takich jak *Słownik Pracowników Książki Polskiej* i *Encyklopedia Katolicka*. Przygotował je również do znajdującego się obecnie w druku *Słownika Etnografów Polskich*. Wspomógł tajnie w latach 1960–1969 blisko setką biogramów emigracyjną *Lietuvių Enciklopedija*, wydawaną w Bostonie. Dla nas jednak szczególnie ważna jest działalność Witolda Armona jako bibliografa, wydawcy źródeł etnograficznych i historyka etnologii polskiej. Z tego zakresu szczególnie cenna jest przygotowana przez niego *Bibliografia historii etnografii polskiej* (w: *Historii etnografii polskiej*, red. M. Terlecka, Warszawa 1972), zaopatrzenie wstępem, bibliografią i słownikiem biograficznym tomu dotyczącego Litwy Oskara Kolberga (*Dzieła Wszystkie Oskara Kolberga*, t. 53, Wrocław–Poznań 1966), a także artykuły omawiające stan badań lituanistycznych i początki etnologii w Polsce. Wielkim uznaniem cieszą się jego studia biobibliograficzne o etnologach polskich, a przede wszystkim polskich badaczach Syberii. Praca Witolda Armona *Polscy badacze Jakutów*, Wrocław 1977, jest jedyną książką polskiego etnologa okresu po II wojnie światowej przetłumaczoną na język rosyjski i wydaną w Federacji Rosyjskiej (*Polskie issledovateli kultury jakutov*, Moskwa 2001). Opublikowana z inicjatywy Instytutu Studiów Humanistycznych Akademii Nauk Republiki Sacha (Jakucja), została zaopatrzona posłowiem przez Jakuta prof. W.N. Iwanowa, który podkreślając jej walory stwierdził: „jako historiograf uważam, że W. Armon wykonał ogromną, czarną pracę o charakterze porównawczo-analitycznym”. W związku z rozwiniętymi w Jakucji w ostatnich latach zainteresowaniami związkami historycznymi polsko-jakuckimi, napisał dalej W.N. Iwanow, „wydanie książki W. Armona po rosyjsku wywołane zostało obiektywną koniecznością i odpowiada zapotrzebowaniu na taką literaturę naukową, której potrzebują specjaliści w tej dziedzinie wiedzy historycznej” (s. 166, 168). Witold Armon był znakomitą erudytą, potrafiącym analizować działalność naukową na różnych terenach i w różnych czasach z uwzględnieniem panujących w nich warunków. Był zwolennikiem „antropologicznego” modelu etnologii. Rozumiał, w związku ze swoim pochodzeniem kresowym i mądrością, sytuację w środowiskach wieloetnicznych i wielokulturowych. Nie zgadzał się na uproszczone oceny ludzi działających w takich warunkach, irytowały go np. rozważania nad stopniem zruszczenia poszczególnych badaczy polskich pracujących w Rosji. Przywiązany do polskości i dumny

z niej, prace polskich badaczy rozpatrywał krytycznie w szerszym kontekście osiągnięć naukowych. Był niezwykle skrupulatny w swoich studiach, z temperamentem prostował niedokładności innych, nie znosił opinii pochopnie formułowanych i nieuzasadnionych. Tym właśnie cechom zawdzięczamy trwałą wartość Jego prac.

Witolda Armona poznałem przed 55. laty jako wychowawcę na koloniach letnich, których byłem uczestnikiem. Już wówczas zafascynowała mnie Jego osobowość i „egzotyczny” kierunek studiów. Po latach czułem się zaszczycony tym, że zwrócił się do mnie z prośbą o uwagi o swojej pracy doktorskiej. Okazji do długich rozmów dostarczyły ostatnio pobyty w klinice pod Poznaniem, do której przyjeżdżał z żoną Krystyną — swoim dobrym duchem. Wówczas to namówiłem go do spisania wspomnień, opublikowanych w „Ludzie” (t. 85, 2001). Niezmiennym sentymentem darzył Litwę — swój kraj rodzinny i był tam ceniony. Przez całe swoje życie był pomocny innym, dzieląc się swoją ogromną wiedzą. Dzielnie znosił niedogodności i cierpienia związane z chorobą.

Witold Armon zmarł w Toruniu w dniu 9 września 2002 roku. Pochowany został na Centralnym Cmentarzu Komunalnym w Toruniu 13 września 2002 roku. W uroczystościach pogrzebowych uczestniczyły władze Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika, koledy i uczniowie Zmarłego oraz przedstawiciele ośrodków etnologicznych z różnych miast w Polsce. Odszedł człowiek prawy, niezwykle zasłużony dla środowiska etnologicznego i bibliotekoznawczego, przywiązany do tradycyjnych wartości akademickich.

Zbigniew Jasiewicz

BIBLIOGRAFIA WYBRANYCH PUBLIKACJI ETNOLOGICZNYCH WITOLDA ARMONA*

1. Edward Piekarski — *zapomniany badacz Syberii*, „Świat”: ilustrowany dodatek tygodniowy „Głosu Wielkopolskiego”, 1948, nr 51, s. 5.
2. „Lud”: *organ Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego*, t. 39 (za lata 1948–1951). Rec.: Armon Witold, „Z Otchłani Wieków”, t. 21, z. 6 1952, s. 203.
3. *Trudy Instituta Etnografii im. N.N. Miklucho-Makłaja N.S. T. 1–18, Moskva — Leningrad 1947–1952*. Rec.: Armon Witold, „Lud”, t. 41, 1954, s. 889–908.
4. *Zainteresowania O. Kolberga folklorem litewskim*, „Lud”, t. 42, 1956, s. 431–445.
5. *Z Kroniki Instytutu Zachodniego. Prof. dr Bożena Stelmachowska (1889–1956)*, „Przegląd Zachodni”, R. 13, nr 2 1957, s. 362–363.
6. Kazimierz Moszyński, „Z Otchłani Wieków”, t. 25, z. 3 1959, s. 200–201.
7. *Trzydziesty czwarty Zjazd Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego*, „Z Otchłani Wieków”, t. 25, z. 5 1959, s. 345.
8. *Lietuvių Enciklopedija*, t. 21–29; 36, Boston 1960–1963; 1969, około stu haseł autorskich i współautorskich.
9. *Polski badacz Jakutów — Mikołaj Witaszewski*, „Etnografia Polska”, t. 4, 1961, s. 141–152.
10. Oskar Kolberg, *Dzieła Wszystkie*, t. 53, Litwa, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław — Poznań 1966 (*Wstęp, Nowsza literatura uzupełniająca; Słownik biograficzny; Spis bibliograficzny*).

11. *Badania nad litewską kulturą ludową w latach 1945–1965*, „Etnografia Polska”, t. 12 (1968), s. 452–490.
12. Kubary Jan Stanisław (1846–1896), *etnograf, badacz Oceanii*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 16, 1971, s. 9–12.
13. *Bibliografia historii etnografii polskiej*, w: *Historia etnografii polskiej*, red. M. Terlecka, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1972, s. 271–295.
14. Malinowski Bronisław Kasper (1884–1942), *etnolog (antropolog społeczny), socjolog, profesor uniwersytetu w Londynie*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 19, 1974, s. 332–336.
15. *Polscy badacze kultury Jakutów*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1977.
16. Obrębski Józef (1905–1967), *etnolog i socjolog, wykładowca Wolnej Wszechnicy Polskiej i Uniwersytetu Łódzkiego, profesor Long Island University (Nowy Jork)*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 23, 1978, s. 461–463.
17. Eugeniusz Frankowski (1884–1962) jako badacz Półwyspu Iberyjskiego, w: *Polskie badania obcych kultur ludowych*, Acta Universitatis Vratislaviensis nr 572, Wrocław 1981, s. 23–31.
18. Piekarski Edward (1858–1934), *leksykograf, etnograf*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 26, 1981, s. 60–62.
19. Piłsudski Bronisław Piotr (1866–1918), *etnograf, muzeolog*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 26, 1981, s. 305–308.
20. Kilka uwag do artykułu: D. N. Collins, J. Urry, „Maria Antonina Czaplicka. Życie i praca w Wielkiej Brytanii i na Syberii”, „Lud”, t. 82, 1998, „Lud”, t. 84, 2000, s. 138–139.
21. *Polskie issledovateli kultury jakutov*, Institut gumanitarnych issledowanij, Akademiya Nauk Respubliki Sacha, Moskva 2001.
22. „Czytać samodzielnie i krytycznie dawne teksty”. Odpowiedzi na pytania Zbigniewa Jasiewicza, „Lud”, t. 85, 2001, s. 323–334.
23. *Początki etnologii uniwersyteckiej w Polsce*, w: *Przeszłość etnologii polskiej w jej teraźniejszości*, red. Z. Jasiewicz i T. Karwicka, Poznań 2001, s. 17–30.

* Bibliografia przygotowana na podstawie opracowania E. Jaroszewskiej *Bibliografia publikacji dra Witolda Armona*, w: *Studia ofiarowane twórcom toruńskiego bibliotekoznawstwa dr Zofii Mołodcównie i dr. Witoldowi Armonowi w 75-lecie urodzin*, Bibliologia IV, Acta Nicolai Copernici, Nauki Humanistyczno-Społeczne, zeszyt 340, Toruń 2000 oraz informacji własnych.

WOJCIECH JÓZEF BŁASZKOWSKI
(1908–2001)

Nestor pomorskich etnografów, Wojciech Józef Błaszkowski, zmarł 27 grudnia 2001 roku. Urodził się w 1908 roku w Gowidlinie w rodzinie od pokoleń zamieszkałej na Kaszubach. Był pierwszym Kaszubą etnografem z uniwersyteckim cenzusem. Studiował na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, uzyskując w 1951 roku dyplom magistra filozofii w dziedzinie etnografii i etnologii.

Po studiach pracował jako wizytator i kierownik szkolnictwa artystycznego w Koszalinie; w Gdańsku kierował Pracownią Etnograficzną GTN, a następnie Zakładem Etnografii w Wyższej Szkole Pedagogicznej. W latach 1969–1973 był kierownikiem działu budownictwa w skansenie wdzydzkim.

Jego zainteresowania zawodowe skupiały się przede wszystkim na budownictwie pomorskim (szczególnie podcieniowym) i sztuce ludowej, głównie kaszubskiej i kociwskiej. Gruntowna znajomość architektury ludowej, nieprzeciętna aktywność badacza terenowego i niezwykle pracowitość sprawiły, że zgromadził unikatowy i obszerny materiał dokumentujący zabytki pomorskiego budownictwa ludowego, a w wielu wypadkach wykonał ich pierwszą inwentaryzację opisowo-rysunkową (miał duże zdolności plastyczne). Po latach mógł stwierdzić, że spenetrował ponad 1200 wsi i osad pomorskich, głównie kaszubskich. Materiały te stanowiły podstawę do opracowania koncepcji i planu zagospodarowania przestrzennego rozbudowywanego skansenu we Wdzydzach. Był współautorem tej koncepcji i przez kilka lat kierował jej realizacją. Tworzenie muzeum we Wdzydzach było dla W. Błaszковского „budową pomnika, świadka wspólnoty kulturowej kaszubsko-polskiej”. Podejmował także próby wprowadzenia elementów budownictwa regionalnego w zabudowę letniskową na Kaszubach.

Opublikował szereg prac naukowych i popularnonaukowych oraz wiele artykułów w prasie lokalnej. Prowadził działalność popularyzatorską w różnych środowiskach. Z właściwą sobie skrupulatnością odnotował ponad 300 spotkań z młodzieżą szkół średnich i akademicką oraz z twórcami ludowymi.

W 1957 roku znalazł się w grupie założycieli Oddziału PTL w Gdańsku. W kolejnych latach pełnił w Oddziale różne funkcje.

W gdańskim środowisku naukowym ceniona była nie tylko jego rzetelna, głęboka i wszechstronna wiedza, ale przede wszystkim prawość charakteru. Dla etnografów, pracowników kultury, twórców ludowych W. Błaszkowski pozostanie niepodważalnym autorytetem, nie tylko w sprawach zawodowych.

Krystyna Szalańska

HELENA BURCHARD (1922–2002)

Helena Maria Burchard urodziła się 25 stycznia 1922 roku w Częstochowie, rodzinnym mieście swego ojca Hipolita Burcharda, oficera wojsk polskich. Matka Helena z Porzeckich pochodziła z Berdyczowa na Ukrainie. Atmosfera rodzinnego domu o tradycjach humanistycznych, zainteresowaniach historycznych i krajoznawczych wywarła silne piętno na Helenie i jej młodszym bracie Przemysławie. Oboje skierowali swe zainteresowania ku historii kultury. Przemysław studiował etnografię na Uniwersytecie Jagiellońskim u prof. Kazimierza Moszyńskiego, a z czasem stał się znanym podróżnikiem i autorem licznych książek i reportaży etnograficznych i podróżniczych, natomiast Helena wybrała jako dziedzinę swej pracy naukowej archeologię.

Helena Burchard ukończyła liceum ogólnokształcące w Częstochowie w 1939 roku. Całą wojnę pracowała jako urzędniczka w Tomaszowie Mazowieckim, gdzie w tym czasie mieszkała z matką i bratem, podczas gdy ojciec przebywał w niemieckim obozie jenieckim. Bezpośrednio po zakończeniu wojny, jesienią 1945 roku, zapisała się na Uniwersytet Jagielloński, gdzie studiowała prehistorię, uczęszczając równolegle na wykłady, pro-seminaria i seminaria etnograficzne prof. Kazimierza Moszyńskiego. Pod sam koniec studiów przeniosła się do Poznania, gdzie jesienią 1950 roku obroniła pracę magisterską u prof. Józefa Kostrzewskiego. Po uzyskaniu magisterium z archeologii powróciła do Krakowa, gdzie podjęła pracę jako młodszy asystent w Zakładzie Archeologii Przedhistorycznej Uniwersytetu Jagiellońskiego (grudzień 1950 – grudzień 1951 r.). Od marca 1951 roku do grudnia 1952 roku pracowała w Muzeum Archeologicznym Polskiej Akademii Umiejętności. Po likwidacji PAU przez władze komunistyczne PRL i przejęciu jej agend przez nowo powstałą Polską Akademię Nauk kontynuowała pracę (od stycznia 1953 r.) w Zakładzie Historii Kultury Materialnej PAN (później Instytucie Historii Kultury Materialnej PAN) na stanowisku asystenta, a następnie adiunkta. Na emeryturę przeszła w 1982 roku. Nie zerwała jednak kontaktu z Instytutem, gdzie przez szereg lat pełniła obowiązki sekretarza redakcji „Sprawozdań Archeologicznych”.

Lata studiów u prof. Moszyńskiego wywarły silny wpływ na jej późniejsze podejście do badań kultur przeddziejowych, gdzie przede wszystkim interesowała ją historia kultury, a w jej obrębie problematyka związana z pożywieniem ludności, jego produkcją, przyrządzaniem i konsumpcją. Zadebiutowała doskonałą, a w archeologii pionierską pracą o roślinach uprawnych w pradziejach Polski. Było to wówczas pierwsze podsumowanie wiedzy archeologicznej na ten temat, opartej na źródłach wykopaliskowych. Dokonała weryfikacji chronologicznej znanego wówczas materiału (w granicach Polski sprzed 1939 r.), a materiały polskie uzupełniła o niemieckie, pochodzące z przedwojennych badań ziem zachodnich przyłączonych do Polski po 1945 roku. Jest to praca monograficzna, do której odwoływać muszą się wszyscy historycy rolnictwa i pożywienia. Praca ta pt. *Rośliny uprawne w pradziejach Polski* referowana była na posiedzeniu Komisji Prehistorycznej PAU, a następnie publikowana w „Przeglądzie Archeologicznym”, t. 9, z. 2–3, (1953 r.) s. 154–176.

Na konferencji międzydyscyplinarnej poświęconej pożywieniu, zorganizowanej w Krakowie przez Krakowski Oddział PTL, H. Burchard wygłosiła referat będący doskonale udokumentowaną i zwięzłą syntezą pożywienia okresu neolitu. Opublikowała

go w zbiorowym wydawnictwie pozjazdowym *Pożywienie ludności wiejskiej*, Kraków 1973 pod tytułem *Stan badań nad pożywieniem neolitu na ziemiach polskich*. Jest to nie tyle „stan badań”, ile podsumowanie naszej wiedzy o pożywieniu w neolicie.

Drugim nurtem zainteresowań H. Burchard, bliskim jednak historii pożywienia, były początki eksploatacji soli w Polsce południowej. Zgromadziła bogate materiały z literatury przedmiotu i wykopalisk; sama także prowadziła prace wykopaliskowe w okolicy eksploatowanych w pradziejach słonych źródeł w Wieliczce, Bochni, Łapczycy i Sidzynie (Małopolska). Z tego zakresu opublikowała 16 prac, m.in. *O eksploatacji soli w Polsce do XIII w.*, „*Slavia Antiqua*”, t. VI, Poznań 1959, s. 396–412.

Czysto archeologiczne zainteresowania H. Burchard skupiały się wokół neolitu, zwłaszcza kultury pucharów dzwonowatych.

Helena Burchard cechowały szerokie horyzonty myślowe, wielka erudycja, rzadko spotykana rzetelność i pracowitość. Pracę naukową ułatwiała jej doskonała pamięć, a przede wszystkim znajomość języków. Językiem niemieckim i rosyjskim władała na równi z polskim, czytała też swobodnie literaturę francuską i angielską.

Z Polskim Towarzystwem Ludoznawczym Helena Burchard związała się jednak na studiach. Była członkiem czynnym Oddziału Krakowskiego PTL, zaangażowanym w sprawy Towarzystwa. Uczestniczyła w wielu sesjach naukowych organizowanych przez PTL (także jako prelegent) i dopomagała w organizowaniu dwu Walnych Zgromadzeń połączonych z sesjami naukowymi, jakie odbyły się w Krakowie. Uczestniczyła też w kongresie etnograficznym w Budapeszcie oraz brała udział w etnograficznych badaniach terenowych na Podhalu.

Była człowiekiem niezwyklej prawości, wszyscy, którzy ją znali, darzyli ją przyjaźnią i szacunkiem. Zmarła 7 lutego 2002 roku w Krakowie, pochowana została w grobowcu rodzinnym na cmentarzu w Częstochowie.

Anna Kowalska-Lewicka

WIKTOR JEWGIENIEWICZ GUSIEW (1918-2002)

Śmierć Profesora Wiktora Gusiewa, folklorysty rosyjskiego, interesującego się nie tylko szeroko rozumianą tradycją kulturową Rosjan, Białorusinów, Ukraińców, ale i wielu innych narodów słowiańskich: Macedończyków, Serbów, Bośniaków, Czarnogórców, Słowaków, Czechów, Bułgarów, Polaków, zdaje się zamykać pewien etap slawistycznych badań w folklorystyce radzieckiej i rosyjskiej. Etap, którego podstawę stanowiła metodologia marksistowska, a żywe w nim były badania nad folklorem antyfaszystowskim narodów słowiańskich, gdy rozwijano zróżnicowane formy współpracy na gruncie słowiańskim, w którym to czytelne były idee słowianofilstwa. Zgodne z nim stanowisko tego Uczzonego przetrwało próbę czasu: początki Jego badań sięgają bowiem drugiej wojny światowej, ich rozwój przypada na okres politycznej mocarstwowości Związku Radzieckiego, nie zniszczyła go „wiosna ludów” lat 90. minionego stulecia. Był po prostu zawsze człowiekiem prawym, uczciwym, tolerancyjnym, o wielkim sercu. O wartości Jego dorobku świadczą prace, recenzowane w wielu krajach. *Estetyka folkloru* stała się best-sellerem w literaturze naukowej. W Polsce oceniona została jako praca „o fundamentalnym znaczeniu dla folklorystyki”, jako „dzieło w skali światowej nowatorskie”, przyję-

to ją jako „jedną z pierwszych prób systematycznego wykładu ogólnej teorii folkloru”. Monografie tego rosyjskiego folklorysty o teatrze ludowym, słowiańskich pieśniach partyzanckich weszły do kanonu lektur. Wiele z jego prac zostało przetłumaczonych na języki obce. W literaturze przedmiotu trwale miejsce zajęły studia o Iwanie Franko, Vuku Karadžiću, pieśniach partyzantów polskich. Artykuły Profesora Gusiewa oraz recenzje Jego prac publikowano na łamach specjalistycznych czasopism europejskich, również w Polsce („Literatura Ludowa”, „Lud”, „Studia Estetyczne”, „Ruch Literacki”). I jeszcze jeden aspekt obecności Profesora Gusiewa w tym nurcie badań, bardzo ważny w życiu naukowym tego Uczzonego: od 1958 roku był aktywnym uczestnikiem wszystkich zjazdów sławistów, do ostatnich swych dni przewodniczył Komisji Słowiańskiego Folkloru przy Międzynarodowym Komitecie Sławistów. Rozliczne kontakty Profesora Gusiewa z folklorystami słowiańskimi miały prócz *sensu stricto* naukowego charakteru, również wymiar — można oceniać — towarzyski. Myślę tu o przyjaźni z folklorystami, etnolingwistami, etnologami z wielu ośrodków naukowych w kraju (Warszawa, Kraków, Wrocław, Lublin, Poznań, Opole). Przywołuję tu urok osobisty tego Uczzonego, uczynność, szlachetność, rzadko spotykaną życzliwość ludziom i światu, gdy jako ateista z tolerancją i wielką atencją odnosił się do religijności innych narodów słowiańskich, gdy w minionych latach pamiętnych przemian społeczno-politycznych wyznawał: „podziwiam i kocham wasz kraj”.

Profesor Wiktor Gusiew, rzeczywisty członek Akademii Nauk Humanistycznych, zasłużony działacz sztuk ZSRR, urodził się 2 maja 1918 roku. Po ukończeniu w Homlu szkoły średniej i Technikum Muzycznego, studiował w Moskiewskim Państwowym Instytucie Historii, Filozofii i Literatury im. N.G. Czernyszewskiego. Miał wówczas zajęcia m.in. z Piotrem Bogatyriewem, a terenowymi badaniami folklorystycznymi, w których wówczas uczestniczył, kierowali Jurij Sokołow i Wiera Pomierancewa. Druga wojna światowa studentowi IV roku przerwała studia, powrócił z niej dopiero w listopadzie 1945 roku. Podjął wówczas pracę w Pedagogicznym Instytucie w Czelabińsku, w ciągu 10 lat przechodząc drogę od asystenta do kierownika Katedry Literatury. W 1955 roku rozpoczął pracę w Instytucie Rosyjskiej Literatury Akademii Nauk ZSRR (w tzw. Puszkimskim Domu) w Leningradzie, w sekcji folkloru, aktywnie włączając się w prowadzone tu badania.

W 1953 roku otrzymał stopień kandydata nauk historycznych w Instytucie Etnografii Akademii Nauk ZSRR, a w 1965 roku obronił tu pracę doktorską. W 1969 roku przeszedł do pracy w Instytucie Teatru, Muzyki i Kinematografii w Leningradzie, powołując w tym samym roku w tej instytucji sekcję folkloru; pełnił w niej funkcję prorektora do spraw nauki. Lata 50. i 60. to okres, w którym Profesor Gusiew uczestniczył w kolektywnych pracach folklorystów, etnografów, specjalistów staroruskiej literatury. To właśnie pod koniec lat 50. rozwinęła się Jego współpraca z folklorystami na gruncie słowiańskim w ramach międzynarodowych zjazdów sławistów, w ostatnich latach — jak wspominano — stanął na czele Komisji Słowiańskiego Folkloru Międzynarodowego Komitetu Sławistów. Od 1964 roku stał się członkiem naukowego komitetu z zakresu folklorystyki przy Oddziale Literatury i Języka AN ZSRR, a od 1965 roku wszedł w skład stałej komisji Międzynarodowego Centrum do badań nad robotniczymi i rewolucyjnymi pieśniami. W 1972 roku został członkiem Związku Folklorystów Jugosławii, w 1974 roku — honorowym członkiem Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, a w 1988 roku — honorowym członkiem Towarzystwa Guślarzy i Poetów Czarnogóry.

To w ramach międzynarodowej współpracy sławistycznej rozwinęła się idea komparatystycznych badań Profesora Gusiewa nad słowiańską kulturą; jak oceniają biografowie, zajmując miejsce priorytetowe w jego zróżnicowanym i obszernym dorobku na-

ukowym. Nie można w nim pominąć prowadzonych przez całe życie terenowych prac zbierackich, które rozpoczął już podczas studenckich ekspedycji w latach 1939–1941, a później sam organizował i prowadził w różnych rejonach byłego Związku Radzieckiego wiele folklorystycznych obozów terenowych. Wyniki tych prac wykorzystywał w wielu swych teoretycznych dziełach. Profesor Gusiew opublikował 9 autorskich książek, z których najżywszy rezonans zyskały prace o estetyce folkloru (*Problemy folkloru i istorii estetiki*, 1963; *Estetika folkloru*, 1967, tłum. na język polski w 1974, na język czeski w 1978 r.), teatrze ludowym (*Istoki russkogo tieatra*, 1977; *Russkij folklornyj tieatr XVIII – naczala XX wieka*, 1980; *Russkij narodnyj kukolnyj tieatr*, 1983 r.) i pieśniach partyzanckich (*Sławjanskije partizanckije piesni*, 1979), 6 antologii tekstów, z których wiele miało po kilka wydań, pod Jego redakcją ukazało się blisko 30 prac zbiorowych, w tym monumentalna praca *Russkij folklor Wielikoj Otieczestwiennoj Wojny* (1964), blisko 400 studiów, artykułów, recenzji, sprawozdań w naukowych pismach radzieckich, rosyjskich i państw tzw. bloku socjalistycznego*.

Wiele swych prac poświęcił Profesor Gusiew problematyce metodologii folkloru, historii folklorystyki radzieckiej, rosyjskiej, słowiańskiej. Osobne miejsce w Jego dorobku naukowym zajmuje folklor drugiej wojny światowej (badania nad polskimi pieśniami partyzanckimi prowadził w latach 60. w naszym kraju), interesował się folklorem, wpływami kultury popularnej na tradycyjny folklor. Profesor Gusiew, oceniając swe badania z perspektywy „estetyki marksistowsko-leninowskiej”, odcinał się od „dogmatycznych wulgaryzatorskich koncepcji sztuki ludowej” w Związku Radzieckim, „autoreklamarskich dzieł, pretendujących do ugruntowania «podstaw» marksistowsko-leninowskiej teorii folkloru”. Stanowisko tego Uczzonego jako człowieka i badacza można określić Jego słowami: „marksistowscy przedstawiciele folklorystyki nigdy nie głosili idei narodowej wyłączności i wyższości folkloru jednego ludu nad folklorem innych narodów. Teoretyczne zainteresowania folklorystów radzieckich, wiernych zasadom internacjonalizmu, nie zamykały się wyłącznie w granicach folkloru rosyjskiego, lecz dążyły do historyczno-porównawczych badań nad folklorem różnych ludów” (W. Gusiew, *Estetyka folkloru*, Wrocław 1974, s. 9).

I na koniec akcent osobisty, bo powracają pytania, dotyczące kresu życia Profesora. Wiktor Jewgieniewicz Gusiew zmarł 12 stycznia 2002 roku. Czy już chorował, gdy pod koniec grudnia — jak co roku — wysyłał kalendarzyk-widokówkę z życzeniem „Szczęśliwego Nowego Roku”? Myśli o Nim jedynie przyjazne towarzyszą mi, ocalając w pamięci wielogodzinne rozmowy podczas stażu w ówczesnym Leningradzie, i zachowane kartki z życzeniami z okazji 8 marca. Wszystko to sprawia, że zakończenie serdecznego wspomnienia o pracowitym życiu, dorobku naukowym i uroku osobistym Profesora Wiktora Gusiewa musi brzmieć: *non omnis moriar*.

Teresa Smolińska

*Zob. szczegółowe adresy bibliograficzne prac W.J. Gusiewa: 1. *Wiktor Jewgieniewicz Gusiew. Bibliograficzeskij ukazatel naucznych trudow (1941-1981)*, sost. L.M. Iwliewa, red. A.Ja. Trabskij, Leningrad 1984, ss. 39; 2. *Bibliografija naucznych trudow Wiktora Jewgieniewicza Gusiewa. K 80-letiju so dnja rożdzenija*, sost. G.W. Lobkowa, Sankt-Pietierburg 1999, ss. 71.

TERESA SZWEDKOWICZ
(1932–2001)

28 czerwca 2001 roku zmarła w Opocznie Teresa Szwedkowicz. Urodziła się w 1932 roku, zdobyła wyższe wykształcenie pedagogiczne. Była nauczycielką wychowania plastycznego w szkole podstawowej i liceum ogólnokształcącym. Od 20 roku życia zajmowała się zbieraniem elementów stroju ludowego. Jej kolekcja to kilka tysięcy przedmiotów: zbiór haftów z koszul kobiecych i męskich, chusteczek, poszewek i ręczników oraz próbek tkanin lnianych i wełnianych. Gromadziła również wycinki i zdjęcia fotograficzne przedstawiające typy ludowe naszego regionu. Swoje zbiory eksponowała wielokrotnie w placówkach kulturowo–wychowawczych i telewizji.

Jan Łuczkowski

Ilustracje zamieszczone w niniejszym tomie
pochodzą z następujących źródeł:

1. (s. 32A) Maska mykeńska, Muzeum Narodowe w Atenach, fot. E. Sérafis, za: J. i G. Roux, *La Grèce*, 1969.
2. (s. 48A) Maska tybetańska, za: H.U. Bernatzik, *Die Große Völkerkunde*, t. II, Leipzig 1939.
3. Fotografie w tekście P. Schmidta „Centralność” i „pograniczność”, autorstwa Zb. Kamykowskiego i St. Arczyńskiego, za: K. Saysse–Tobczyk, *Pod wierchami Tatr*, Warszawa 1956.